

علوم و فنون دوازدهم

درس نهم :

اغراق، ایهام و تناسب

اغراق

معنی غلو: اغراق، زیاده روی، گزافه، گزافه گویی، مبالغه

اغراق:

هر گاه شاعر یا نویسنده در یک متن مطلب یا موضوعی را طوری بزرگ نمایی کند که مفهومی غیر منطقی، منطقی به نظر برسد و خواننده و شنونده مفهوم بزرگ نمایی شده را علی رغم ظاهر غیر منطقی متن برداشت کند؛ با آرایه اغراق رو به رو هستیم. (اغراق مناسب ترین آرایه برای مفاهیم حماسه است.)

بگذار تا بگیرم چون ابر در بهاران

(مثل ابر میگیرد. غیر ممکن است کسی مثل باران اشک بریزد ولی طوری در جمله به کار رفته است که معنی زیاد اشک ریختن به ذهن میرسد. در اثر گریه زیاد از سنگ ناله بلند شده است. غیر منطقی است سنگ ناله سر دهد ولی از متن شدت ناراحتی برداشته میشود.)

از دیده گر سرشک چو باران چکد رواست
کاندر غمت چو برق بشد روزگار عمر

ایهام

ایهام: در لغت به معنی در گمان افکندن است و در اصطلاح آوردن واژه ای است با حداقل دو معنای دور و نزدیک که معمولاً هر دو معنی آن پذیرفتنی است اما مقصود شاعر بیشتر در معنای دور آن نهفته است.

در ایهام، ذهن با اندکی تأمل هر دو معنی را کشف می کند و همین موضوع سبب زیبایی آفرینی و لذت خواننده می گردد. برای درک ایهام باید معانی مختلف واژه ها را بدانیم. در ایهام، ایجاز هم داریم.

نکته : استفاده از ایهام در اشاره به اسم یا
تخلص شاعر نیز مرسوم است.

مثلاً :

در سخن مخفی شدم مانند بو در برگ گل
هر که خواهد دیدنم گو در سخن بیند مرا

مخفی } ۱- معنی اول پنهان
 } ۲- معنی دوم تفحص شاعر

فروغی شهره‌ی هر شهر شد شعرم به شیرینی
که در گفتار شیرین خسروم داده‌ست فرمانی

بسطامی

S. Boudak

جان ریخته شد با تو، آمیخته شد با تو

چون بوی تو دارد جان، جان را هله بنوازم

"بو" :

۱- آرزو ۲- رایحه

بشکن دل بی نوای ما را ای اشک
این ساز شکسته ش فروش آهنگ تر است

بی نوا } ۱- بی صدا
 } ۲- بیچاره

دی می شد و گفتم صنما عهد به جای آر

گفتا غلطی فواجه در این عهد وفا نیست

در مصراع دو۴:
۱- پیمان
۲- روزگار . } عهد

روزگار همچنان می گذرد
اما از رویه منو آرزوهایم!

نکته: واژه هایی که دو معنی دارند، همه جا
ایهام به وجود نمی آورند مثل عهد در مصراع اول
چون عهد به معنای پیمان است ایهام ندارد

ایهام تناسب

ایهام تناسب : آوردن واژه است با مداقل دو معنی که یک معنی آن مورد نظر و پذیرفتنی است و معنی دیگر با بعضی اجزای کلام تناسب دارد یعنی یک مراعات النظیر می سازد.

تفاوت ایهام با ایهام تناسب : در این است که در ایهام، هر دو معنی پذیرفتنی است اما در ایهام تناسب تنها یک معنی به کار می آید معنی دوم با واژه یا واژه های دیگر، یک مراعات نظیر می سازد. ایهام تناسب در شعر حافظ و سعدی فراوان است

نکته: اگر واژه ای در بیتی معنی مجازی
و استعاره‌ای داشته باشد، امادر معنی
حقیقی با دیگر اجزای جمله مراعات
النظیر ایجاد کند باز هم ایهام تناسب
داریم؛

از اسب پیاده شو بر نطع زمین نه رخ
زیر پی پیلش بین شومات شرهنعمان

مثال برای ایهام تناسب:

از اسب پیاده شو بر نطع زمین نه رخ
زیر پی پیلش بین شهمات شده نعمان

۱- چهره و صورت } رخ
۲- مهره ی شطرنج (قلعه) با اسب، پیل و شهمات تناسب دارد.

۱- اسب } اسب
۲- مهره ی شطرنج با رخ و پیل تناسب دارد.

۱- پیل یا فیل } پیل
۲- مهره ی شطرنج که با رخ و اسب تناسب دارد.

ماه این هفته برون رخت و به چشم سالی است
حال هجران تو چه دانی که چه مشکل هالی است

ماه: استعاره از معشوق است
اما در معنای دیگر

ماه: 30 «روز» با واژه‌های:
1- سال 2- هفته، مراعات می‌سازد (ایهام تناسب)

پريشان کرده هر روز مرا يلدای گيسویش
اگرچه اين بلا را هيچ شب بر سر نياورده

صدای قلب نیست
صدای پای توست
که شب ها در سینه ام می دوی
کافی ست کمی خسته شوی
کافی ست بایستی...